

קבוצת חרדים



א. תפיסת הקבוצה את עצמה והשינוי שחל בה

קבוצת המנהיגות החרדית מתמודדת עם מורכבות לגבי זהותה אל מול העיסוק בסכסוך והמנדט לעסוק בו. חבריה מעידים שהם אינם מייצגים את כלל הציבור החרדי – בעוד מדובר בקבוצה מגוונת מבחינות רבות, הקבוצה התהוותה ככזו בה הרוב המכריע משתייך לזרם הליטאי. כמו כן, מרבית חבריה הם מי שעברו תהליכי חיכוך עם החברה הישראלית הרחבה ועסוקים בבחינה (בדרגות שונות של ביקורתיות) את התפיסות הקיימות בקולקטיב החרדי.

למרות שניתן למצוא חלקים בציבור החרדי בעלי עמדה מגובשת בנושא הסכסוך, הקבוצה מזהה כי בקרב קבוצות מרכזיות בחברה החרדית לא רגילים לעסוק בסכסוך, לא בקרב הציבור ולא בקרב ההנהגה, מטעמים שונים. בראש ובראשונה – **מבחינה תאולוגית**, סוגיות גדולות, כמו הסכסוך, נתונות בידי ההשגחה האלוקית. מתוך כך, אדם חרדי לא נוהג בסוגיות שכאלה בעיסוק בעתיד, הוא שם מבטחו באל, וממוקד בחשיבה מוכוונת הווה. **פוליטית**, החרדים רגילים ככלל במנגנוני פעולה שאינם פרואקטיביים אלא תגובתיים, ואשר ממוקדים בקידום צרכי הקהילה החרדית הפנימיים ולא בלקיחת אחריות על המדינה וענייניה הרחבים. כך שלרוב הפוליטיקאים החרדים לא מתבטאים בעמדה ברורה בנושא, למעט יחידים. בנוגע **לאחריות אזרחית**, החרדים נמנעים, ואף חוששים, מלקיחת אחריות על סוגיות מדיניות מתוך מחשבה שאולי לא ראוי שיביעו דעה כמי שרובם לא משרתים במנגנוני הביטחון. כמו כן, הקבוצה תוהה האם הדיון בסכסוך צריך להיות בכלים תורניים והלכתיים או שמדובר בדיון ריאליסטי ופרגמטי. הקבוצה בוחרת לרוב לדון בפועל בנושא בכלים פרקטיים מתוך ההבנה שלשם כך התכנסנו, בד בבד עם הבנה כי זו היא מצוות ההלכה, להשתמש בכלים פרקטיים.

דרך המפגשים ההטרוגניים, הקבוצה העמיקה את הרפלקטיביות שלה ביחס לתהליכי העומק שהיא עוברת. חברי הקבוצה מזהים כי החברה החרדית נמצאת בעיצומו של תהליך היסטורי של מעבר "משבט לממלכה" – קבוצה דמוגרפית גדלה שחייבת להתחיל לקחת אחריות על ניהול המדינה ועל כלל ישראל. לצד זאת, הם חשים שקבוצות אחרות לעיתים לא מבינות אותם, בעוד הם פועלים מתוך תפיסה שעולם התורה הוא נכס יקר לא רק להם, אלא עבור המדינה. בעקבות הדיונים והמפגשים, התחזקה התחושה הפנימית של חלק מחברי הקבוצה שהגיע הזמן להפסיק להתנצל על עמדותיהם, וכעת הם צריכים להביא את האמת הפנימית שלהם בגאווה, מתוך הבנה שיש לה כוח אמיתי וייחודי בשיח.

ב. נכונות לעסוק בנושא ותפקידנו בהנעת שינוי

לאורך התהליך הקבוצתי נראתה תחושת אחריות ונכונות רבה יותר לעסוק בנושא הסכסוך, הן במסגרת הקבוצתית והן כמגמה של החברה החרדית ככלל. הקבוצה מבקשת לחזק את ההבנה כי הסכסוך רלוונטי ונוגע לחיי החרדים באופן ישיר ועקיף. לאור ההבנה שהציבור החרדי יהיה חלק נכבד מהחברה הישראלית בעתיד, עולה תפיסה כי אין ברירה ועל החרדים לפעול באופן אחראי, כוללני וניהולי יותר שמתרחק מתפיסת מיעוט נבדל. מדובר במגמה שהועצמה בעקבות ההלם לאחר הטבח שהתקיים בשמחת תורה והאדוות שלו, אשר הובילו להבנה חדשה של המציאות המקומית והבינלאומית ולהתגברות תחושת אחריות אזרחית.

בכדי לעודד שיח ועיסוק פנים-חרדי שיאפשר בירור מעמיק של הסוגיות, חברי הקבוצה סבורים שכדאי לקדם מנגנוני שינוי (חינוכיים, טכנולוגיים, ניהוליים ועוד). בתוך כך, הקבוצה רואה את תפקידה בקידום פעולות של תיווך בין מנהיגות הביניים החרדית לבין הציבור. בבחינת תפקידה הפוטנציאלי של החברה החרדית, מתגלה מיקום ייחודי שיכול להציע הסתכלות חדשה על הסכסוך כמי שלא מעורבים בעבר וכבעלי גישה פרגמטית לסוגיית הסכסוך. יש קולות בקבוצה הנסמכים על כך שזוהי קהילה עם חוסן פנימי חזק, מעוגן באמונה ואורח חיי תורה, שאינה לוקחת חלק ישיר במנגנוני הלחימה ולכן טוענים כי יכולה להוות מרחב מגשר. העובדה כי החרדיות מציעה הסתכלות שונה, וסולם ערכים אחר, מביאה עימה גמישות יחסית ויכולה לייצר חשיבה מחוץ לקופסא.

הקבוצה רואה עצמה כבעלת פוטנציאל להציע חשיבה מחוץ לקופסא, ודווקא בגלל הריחוק שלה מאידיאולוגיות משיחיות וטריטוריאליזם, להוות גורם מתווך ופרגמטי. החרדים מדגישים שהם יכולים להביא תפיסה המבוססת על מקורות דתיים שיוצרת להכיל פתרונות ביניים, להכיל אי-ודאות ולפעול בפרגמטיות מבלי לחתור לפתרון מוחלט כאן ועכשיו. במקביל, גוברת ההבנה שהמציאות הישראלית עוברת טלטלה, והסטטוס-קוו הישן שבו כל שבט מסתגר בחלקתו משתנה, מה שמחייב אותם להיות באותה "תיבת נוח" אזרחית ולקחת חלק בעיצוב העתיד.

א. ערכים מרכזיים

הערכים המרכזיים החרדיים, אשר רלוונטיים לנושא הסכסוך, הם: **תורה ומצוות** כבסיס לכל תפיסת עולם; **קיום העם היהודי** ככלל, בדגש על המשך קיום אורח החיים החרדי בביטחון והאוטונומיה הנדרשת לקיומו; **פיקוח נפש ואי-שפיכות דמים** ותפיסה אמונית המסתייגת משימוש בכח והתגרות באומות; **וקהילתיות** כמרכיב חוסן חברתי וכמנגנון פעולה משותף.

הערך העליון של שמירת עולם התורה ופיקוח נפש ניצב במרכז, ולצידו ההתנגדות לשימוש לא מושכל בכוח שאינו מתחשב בעמדה תורנית. במפגשים הטרוגניים עלה פער בין תפיסת הקבוצה לבין הציונות הדתית בכל הנוגע לקדושת האדמה. חלק מחברי הקבוצה החרדית חשו התנגדות לשיח של קדושת הארץ כהבטחה אלוקית המחייבת החזקה טריטוריאלית, וצינו כי טיעון דתי-לאומי זה עשוי לעודד את המשך הסכסוך ללא פשרות.

ב. איך מבינים את הסכסוך החיצוני

ישנה הבחנה בין מי שרואים בסכסוך סכסוך דתי עיקש ועמוק, לבין מי שמתמקדים בהיבטים חומריים ופרגמטיים של הסכסוך, תחת ההנחה ש'היהודים וגם הפלסטינים' - אף אחד מהעמים לא הולך לשום מקום'. השקפת העולם החרדית מעדיפה מדיניות שמבטיחה המשך קיום חיי תורה בביטחון פיזי ואוטונומיה, ערך שעולה על קדושת הארץ והצורך בשליטת המדינה על שטחים נרחבים. התפיסה החרדית הקלאסית רואה במדינה ככלי פרגמטי שיש להשתמש בו לשם שימור הצרכים של החברה החרדית ואורחות חייה, ולא מייחסת למנגנון המדינה ולזהות ישראלית משמעות דתית.

לצד התפיסה החרדית הקלאסית, ישנן מגמות הולכות ומתחזקות של זיקה, תפיסת אחריות ורגשי חיבור למדינה ולאזרחיה, ובקרב חלקם גם התקרבות לרעיון הציונות. בראיית הקבוצה, קשר זה היה קיים עוד לפני כן בקרב הדור החרדי הצעיר ובקרב חרדים-ספרדים, והוא הולך ומתחזק בקרב מעגלים נוספים מאז טבח שמחת תורה. עת זו ערערה את ההיבדלות החרדית הן מבחינת דרישות חיצוניות ללקיחת חלק במאמץ האזרחי והבטחוני, והן מבחינת חשבון נפש פנימי. המשבר הביא להבנה, בקרב חלק מהחברה החרדית, שיש צורך בשינוי מערכת היחסים עם החברה הכללית ובלקיחת אחריות על הציבוריות הישראלית, מעבר לאחריות הרוחנית על טובתו של עם ישראל שמהווה חלק מרכזי בתפיסה החרדית ממילא. התהליך מסמל מגמה של מעבר מהבדלות למעורבות – התרחקות מהתמקמות פאסיבית ביחס למדינה לכדי אימוץ נקודת מבט שרואה זכויות וחובות אזרחיות, וקשר זהותי המאפיין יותר קהילות ישראליות לא-חרדיות.

ישנה הכרה גוברת בקרב חברי הקבוצה שנדרש להביא את המקור הדתי והמסורתי לתוך הניסיונות לשינוי במציאות הסכסוך, משום שניסיונות של אליטות חילוניות-אקדמיות לייצר הסכמים (כדוגמת אוסלו) תוך התעלמות ממרכיבי הדת והמנטליות בחברות המעורבות, נדונו לכישלון מראש. עלו בקבוצה גם קולות ייחודיים שהציעו להכניס לשיח את המושג "כפרה" – כהכרה בטרגדיה ובכאב של כל הצדדים, תוך חיפוש פתרון שאינו מושלם אך מאפשר התקדמות, וזאת מתוך עמדה מוצקה שאינה מוותרת על הקיום היהודי בארץ.

ג. איך מבינים את האחר

החברה החרדית ממעטת להיחשף אישית למגע עם החברה הערבית, הן מנסיבות של חיים עם חיכוך חברתי מועט והן מתוך הימנעות מודעת מחיכוך בעם אחר, ולכן רואה בה יותר כקבוצה ולא כאינדיבידואלים. כאשר מפגש אישי כן התרחש, בקרב חלק מהחרדים הוא עורר מחשבה ורגש, ואף היכולת להבין את חווית המיעוט הערבי בישראל. הקבוצה רואה דמיון בין החרדים לערבים כקהילות שמרניות עם מאפיינים סוציו-אקונומיים דומים, בדגש על צורך בקיום אורחות חיים ייחודיים.

עם זאת, באותה העת יש קולות המדגישים חוסר אמון עמוק למול האחר הפלסטיני. במיוחד בעקבות טראומת הטבח שהתקיים בשמחת תורה, חרדים רבים רואים בפלסטינים קבוצה קיצונית שאין לתת בה אמון, אם מתוך תפיסתה הדתית קיצונית ואם מתוך חינוך לרדיקליות. כמו כן, מתוך ערך הקיום היהודי ישנו חשש חרדי-יהודי מהתקרבות לאחר הערבי, גם ואף במיוחד אם אינו עוין, פן יביא בסופו של דבר לתהליכי התערות והתבוללות.

במהלך המפגשים ההטרוגניים ניכר כי הקבוצה מפתחת יכולת לנהל שיח ישיר ואמפתיה למיעוטים שונים מולה. עם זאת, נותרה חשדנות וביקורת עמוקה כלפי כוונותיו של האחר הפלסטיני, כשהקבוצה מבקשת לוודא שכל דיאלוג מתקיים מתוך פרגמטיות ומבלי לסכן את הביטחון הפיזי והזהותי של הציבור החרדי, שעדיין תופס את מציאות הסכסוך דרך פריזמה של הישרדות קיומית

ד. איפה הסכסוך פוגש אותנו

ברמה האישית והקבוצתית: חברי הקבוצה מבינים שהסכסוך משפיע על החרדים באופן ישיר ועקיף, אך הוא נתפס בקרב הקהילה החרדית כמשהו מרוחק. הסכסוך נחוזה בכאב רב כטרור מתמשך נגד הקיום היהודי וכן דרך הצורך להתמודד עם שאלות אחריות ומעורבות אזרחית. ישנו חשש שמעורבות בסכסוך תחייב את החרדים לקחת חלק בהחלטות, בקבינט, בצבא. מצד שני, כל עוד יידרש צבא גדול כדי לאפשר את בטחון ישראל, תגדל הדרישה לקחת חלק ויש לכך השפעה ישירה על היכולת לשמר את אורח החיים החרדי ולכן הקבוצה מבינה שצריך לתת את הדעת על הנושא.

בעקבות שנות המלחמה, חברי הקבוצה מבינים ששאלת השירות הצבאי הופכת ליסודית, אך הם חוששים שדרישות אלו יובילו לפגיעה בזהות החרדית ולאובדן של לומדי התורה, שמחזיקים לתפיסתם את הקיום הרוחני של העם. בנוסף, הקבוצה עסוקה רבות במגמות שמזהה בתוך קהילתה, ובעיקר בקרב הצעירים, לעבר עמדות ימניות מיליטנטיות. לצד ההבנה העמוקה של המניע הבטחוני להיווצרות מגמות אלו, יש קולות בקבוצה שאינם מזדהים עימן ואף חוששים מהן.

בין הסכסוך החיצוני לפנימי: במהלך הדיונים הקבוצה הייתה עסוקה רבות במערכת היחסים בין החברה החרדית לקהילות יהודיות אחרות בישראל. בד בבד עם ההבנה של הקבוצה את תגובת הקהילות האחרות להתנגדות החברה החרדית לגיוס לצבא, ובפרט בזמן מלחמה, נוצר בה תסכול מחוסר ההבנה של קבוצות אחרות את העמדה החרדית. סביב תסכול זה, עלה בקבוצה המתח בין הצורך להגן על עצמה ועל ערכיה בנושא לבין החשיבות בשמירת אחדות העם ומניעת קרעים פנימיים. כמו כן, עלה גם החשש שלסוגיה זו פוטנציאל משמעותי לייצר קרע גם בתוך החברה החרדית עצמה.

חלק מחברי הקבוצה, מזהים דווקא כעת הזדמנות ואפשרות של החברה החרדית, ושל המפלגות החרדיות, לשמש גורם מתווך – גורם אמצעי, מעשי ומתון, בין זרמים שונים מתנגשים בחברה הישראלית-יהודית. זאת משום שהחברה החרדית מסוגלת להזדהות גם עם תפיסות ימין יהודיות וציוניות מאד וכאלו של קהילות דתיות, וגם עם תפיסות שמאל שמבקשות להימנע מהפעלה של כח ושפיכות דמים. סיבה נוספת היא היכולת של החברה החרדית להתנהל פרגמטית ולהגיע להסדרים והבנות עם קבוצות שונות. עלו קולות שהדגישו את ההזדמנות הגדולה הטמונה בעובדה שהחברה החרדית יותר מעשית מאידיאולוגית בהקשרים של הסכסוך, וכך גם בנוגע להשפעותיו על הקיטוב בין ימין ושמאל בישראל.

הקבוצה מבינה כיום שהסכסוך החיצוני מאיץ ומעצים את השסע הפנימי סביב השוויון בנטל. עם זאת, ניכרת בקרבם שאיפה לייצר שותפות גורל פנימית כנה יותר. הם חשים שהחיכוך עם הקבוצות ההטרוגניות סייע להם לא רק להתגונן מביקורת נוקבת ("שלא תעמוד על דם רעך"), אלא לפתח דאגה אותנטית לכאבם של הציבור החילוני והדתי-לאומי, מתוך תקווה לבנות אמון שיאפשר לכולם לשרוד יחד את המציאות המורכבת של המדינה.

ה. היכולת לשאת השקפות עולם אחרות

הקבוצה החרדית הציגה יכולת מרשימה להכיל מורכבות במהלך המפגשים. הם מצאו עצמם מגשרים לעיתים בין עולמות: מחד גיסא, הם מסוגלים לייצר "בריתות" פרקטיות אפילו עם נציגי שמאל חילוני סביב העדפת חיי אדם ופרגמטיזם על פני חזון טריטוריאלי. מאידך גיסא, הם מבינים לעומק את החשיבות של הדת והמסורת שחסרה בשיח השלום הליברלי. על אף הביקורת הקשה שהוטחה בהם בעניין הגיוס, הקבוצה למדה לשאת את המחלוקת מבלי לנתק מגע, ואף יצאה מהמפגשים בתחושה מאוחדת ובברית לא מתנצלת של הקשבה והכלה הדדית.

מודל חברתי-מדיני: בנוגע למערכת היחסים בין הקבוצות בחברה הישראלית, עלתה הצעה למבנה של "הכרה והפרדה". משמע, קיום מקביל של קבוצות מגוונות, שבו כל קבוצה רשאית לפעול בהתאם לערכיה ללא איום מצד קהילות אחרות. מבנה זה צריך להגיע גם עם הכרה והוקרה של התפקיד הייחודי של הקבוצה החרדית ושל שאר הקהילות.

"שלום ללא אחווה"/שלום פרגמטי: זהו הרעיון המרכזי שעולה מהקבוצה כתמונת עתיד אפשרית ביחס לסכסוך החיצוני. תפיסה שהאויב נשאר אחר ומרוחק, ובכל זאת יש למצוא דרך לחדול ממצב הסכסוך עמו ולהסיר את האיום הבטחוני ההדדי. המטרה היא לייצר יחסים מבוססי כבוד ומרחק עם גבולות ברורים, יחסים לא אלימים המאפשרים לפנים היהודי-חרדי לשמר קיום דברי תורה והמשכיות העם היהודי במדינת ישראל.

הקבוצה החרדית שואפת להסתכל על העתיד דרך עדשה מפוכחת, הנמנעת מכפיית נרטיבים ומתמקדת ביצירת הסדרים מעשיים שיאפשרו חיים משותפים. ואולם, תמונת העתיד חייבת לכלול את המקור הדתי התורני כחלק אינטגרלי מהתהליך, שכן בלעדיו כל ניסיון להסדר יקרוס. התקווה שלהם היא להצליח לגבש "כפרה" אזורית שתאפשר חיים בביטחון, בד בבד עם תיקון פנימי עמוק שיאפשר לכל שבט בתוך המדינה לשאת בנטל הקיום המשותף מתוך אחריות ממלכתית הולכת וגוברת, אך מבלי לאבד את זהותו הייחודית

תקוות
מעשים
השבעה

תנ"ך

שמים את הסכסוך על השולחן

